казателем величия мысли ее создателей. Речь идет о так называемой «средневековой демократии».

Однако несмотря на всю свою противоречивость, Статут оказал огромное влияние на развитие права во всей Европе. Но он не был демократическим в современном понимании этого слова. Подтверждением являются ограниченный характер его распространения среди населения ВКЛ и явно выраженная шляхетская направленность положений Статута.

І.А. Доўнар
БДУ (Мінск)

ЗАКАНАДАЎЧАЕ АФАРМЛЕННЕ ПРАВА ЎЛАСНАСЦІ Ў ВЯЛІКІМ КНЯСТВЕ ЛІТОЎСКІМ

Галоўнае месца ў пераліку рэчавых правоў у Вялікім княстве Літоўскім (ВКЛ) займала права ўласнасці. Як адзначаюць вучоныя, па найбольш пашыраным азначэнні права ўласнасці як неабмежаванае і выключнае панаванне над рэччу паказвае на дзве асноўныя прыкметы. Першая тычыцца выключнага і незалежнага ад іншых асоб валодання рэччу (адмоўная прыкмета), другая — злучэнне на падставе закона валодання, карыстання і распараджэння рэччу (станоўчая прыкмета). У гістарычным развіцці валоданне, як адносіны фактычныя, папярэднічае праву ўласнасці, хаця ў навуковай літаратуры мае месца і іншае меркаванне. Па законах ВКЛ валоданне належала абароне і ахоўвалася ад самаўпраўства да той пары, пакуль законным шляхам не перадавалася іншай асобе. Карыстанне заключалася ў магчымасці атрымліваць карысць ад тых выгод, якімі вызначаецца эканамічнае значэнне рэчы. Распараджэнне давала магчымасць здзяйсняць розныя здзелкі, маючы сваім аб'ектам гэтую рэч. Менавіта ў праве распараджэння мы бачым істотны момант права ўласнасці, адсутнасць якога магла зліквідаваць гэтае права. Аднак толькі ў больш позні перыяд заканадаўца пачаў адрозніваць поўнае права ўласнасці, калі валоданне, карыстанне і распараджэнне злучаюцца ў адной асобе, і няпоўнае права ўласнасці, калі ад яго аддзяляецца адно з указаных частак. Феадальны закон доўгі час прызнаваў права ўласнасці і ў тых выпадках, калі яно не было злучана з распараджэннем.

Развіццё феадальнага землеўладання ў ВКЛ з канца XV ст. ішло ў двух накірунках: па-першае, заканадаўча замацоўваецца ўлада вялікага князя на ўсёй тэрыторыі дзяржавы, хаця былыя князі — правіцелі асобных земляў-княстваў, якія ўвайшлі ў склад дзяржавы, прызнаючы ўладу вялікага князя, доўгі час лічылі сябе ўласнікамі гэтых зямель; і па-другое, пастулова пашыраліся правы феадалаў адносна ўсіх формаў землекарыстання (землі вотчынныя, выслужаныя, купленыя і інш.). Маючы дастаткова вялікі зямельны фонд, вялікі князь ажыццяўляе

падараванні зямлі феадалам. Пры гэтым пачынае дзейнічаць агульнае правіла, адносна якога дзеці трымальнікаў зямлі «от добра отчизного и дедизного не мають быти отдалены».

Адносна ж распараджэння нерухомасцю значныя зрухі адбыліся толькі ў XVI ст. Хоць буйныя феадалы вотчынамі і дзядзінамі распараджаліся і раней, толькі Статут ВКЛ 1529 г. дазволіў усім феадалам распараджацца 1/3 часткай зямельнага валодання, а ў выпадку неабходнасці — залажыць і астатнія дзве трэція часткі нерухомасці, аднак пры умове, што закладзеная сума не будзе перавышаць кошта аддадзеных у залог частак маёмасці (р. 1, арт. 16). У выпадку парушэння гэтага патрабавання сваякі, што выкуплялі маёмасць, не павінны былі даваць грошай больш за кошт зямлі. Асоба, якая дала пазыку пад залог маёмасці, траціла тую рэшту, што перавышала кошт нерухомасці.

Аднак абмежаванні, устаноўленыя Статутам 1529 г., не задаволілі шляхту, таксама як раней не задавальняў яе розны прававы статус землеўладанняў. Каталізатарам працэсу складвання інстытута ўласнасці ў поўным сэнсе гэтага слова з'явілася зямельная рэформа XVI ст., завяршаючы якую Статут 1566 г. заканадаўча аформіў права феадалаў поўнасцю распараджацца належачай ім зямлёй (р. 3, арт. 33). Паступовае афармленне права феадальнай уласнасці на зямлю не толькі давала, але і гарантавала феадалам у XVI ст. магчымасць ажыццяўляць здзелку з зямлёй разам з сялянамі, якія яе насялялі. Пры гэтым да новага ўладальніка пераходзілі ўсе правы адносна залежнага насельніцтва, у тым ліку і права вышуку і звароту збеглага сяляніна. З цягам часу сяляне пераўтвараюцца з суб'екта права ў яго аб'ект, чаму садзейнічала і ўзнікшае ў далёкія часы права феадалаў судзіць сваіх людзей у межах уласных уладанняў. З гэтага часу зямля робіцца важным прадметам дагаворных адносін, аб чым сведчыць шматлікі гістарычны дакументальна-прававы матэрыял.

Р. Дортикос
БГТУ (Минск)

ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВОГО УСТРОЙСТВА ВКЛ НА ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ

Устройство государства, механизм его действия и принятия решений, установленные принципы и нормы отражают реальное состояние дел, силу и потенциал страны и определяют то, насколько эффективно будут решаться внутренние и внешние проблемы. В силу своего географического расположения Беларусь оказалась на границе между разными культурами и религиями, в зоне интересов великих держав.

Исторический период, когда земли Беларуси уже были собраны воедино, в рамках нашей темы можно условно разделить на несколько от-

Электронная библиотека БГТУ
БДЭУ Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт. Бібліятэка.
БГЭУ Белорусский государственный экономический университет. Библиотека.
BSEU Belarus State Economic University. Library.
http://www.bseu.by elib@bseu.by